

آسیب شناسی نگاه به زن و خانواده

www.ketab.ir

بدیدآورندگان: احسان کاشانی - سیدرسول نواده - مریم بحر کاظمی

سرشناسه رازانی، احسان کاشانی ۱۳۴۷-سیدرسول نواده ۱۳۶۴-مریم بحر کاظمی ۱۳۴۸

عنوان و نام پدیدآورندگان: آسیب شناسی نگاه به زن و خانواده

سرشناسه : احسان کاشانی -سیدرسول نواده-مریم بحر کاظمی

ویراستار: سیدرسول نواده ۱۳۶۴

وضعیت ویراست: اول

مشخصات نشر: تهران: نیرو پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

مشخصات ظاهری: ۱۵۹ صفحه ، جدول ، رنگی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۸۰-۹۶-۴

قیمت: ۴۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

عنوان اصلی: آسیب شناسی نگاه به زن و خانواده

موضوع: خانواده

موضوع: آسیب شناسی زن

موضوع: آسیب شناسی زن در خانواده

شناسه افزوده: سیدرسول نواده ۱۳۶۴

شناسه افزوده: مریم بحر کاظمی ۱۳۶۸

شناسه افزوده: تهران: ارتش. نیرو پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

رده‌بندی کنگره: HQ۱۷۳۵/۲

رده‌بندی دیویی: ۳۰۵/۴۲۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۷۹۵۹۰

آسیب شناسی نگاه به زن و خانواده

پدیدآورندگان: احسان کاشانی ۱۳۴۷-سیدرسول نواده ۱۳۶۴-مریم بحر کاظمی ۱۳۶۸

ویراستار: سیدرسول نواده ۱۳۶۴

طراح جلد و صفحه‌آرا: علی قموشی

ناظر نشر: جواد سلطانیان

مدیر برنامه‌ریزی: علی قموشی

ناشر: نیرو پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

چاپ: مرکز مطالعات نیرو پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

صحافی: مرکز مطالعات نیرو پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۸۰-۹۶-۴

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۴۰۱

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، بزرگراه بسیج، بلوار شهدای سرباز، ستاد نیرو پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

تلفن: ۰۲۱)۳۳۲۴۰۴۶۸ (دورنگار: ۰۲۱)۳۳۲۴۰۴۶۹

کلیه حقوق این اثر به انتشارات نیروی پدافند هوایی آجا تعلق دارد.

۱	مقدمه
۱	الف) آسیب‌شناسی دفاع از حقوق زنان
۱۶	ب) آسیب‌شناسی نگاه به خانواده در ایران
۳۳	نتیجه‌گیری
۳۴	آسیب‌شناسی اجتماعی زنان
۳۴	طلاق
۳۶	تبیین جامعه‌شناختی طلاق
۳۷	تنوری‌های کلان
۴۳	تنوری‌های خرد
۴۶	تبیین پیامدهای منفی طلاق
۴۶	بعد فردی
۵۳	بعد خانوادگی
۶۴	بعد اجتماعی
۶۶	بحران ازدواج
۶۸	عوامل جمعیت‌شناختی
۷۱	عوامل اجتماعی
۷۳	عوامل فرهنگی
۸۰	عوامل اقتصادی
۸۴	اثرات تأخیر در ازدواج
۸۸	خشونت علیه زنان
۸۸	تعریف خشونت
۹۰	شاخص‌های ارزیابی خشونت
۹۰	اهداف اعمال خشونت
۹۱	انواع خشونت
۹۳	خشونت در خانواده
۹۵	علل کتمان خشونت در خانواده

۹۶	تبیین خشونت علیه زنان
۹۶	رویکرد روانشناختی
۱۰۱	رویکرد روانشناسی اجتماعی
۱۰۵	رویکرد جامعه‌شناختی
۱۰۹	پیامدهای خشونت علیه زنان
۱۱۱	راهکارها و پیشنهادات
۱۱۴	فرار از خانه
۱۱۵	مسئله‌شناسی فرار از خانه
۱۱۸	تبیین عوامل مؤثر در فرار دختران
۱۳۱	پیامدهای فرار دختران
۱۳۶	نقد برخی عملکردها
۱۳۷	پیشنهادهای
۱۴۱	واکاوی آسیب‌های فرهنگی علیه زنان
۱۴۲	تعریف مفاهیم کلیدی
۱۴۸	ابزارهای فرهنگی و مصادیق آسیب‌زا
۱۷۱	علل زیستی
۱۷۱	علل روانی
۱۷۳	علل فرهنگی اجتماعی
۱۷۸	علل اقتصادی
۱۸۰	علل سیاسی
۱۹۶	مقابله و پیشگیری
۱۹۷	فهرست منابع:

مقدمه

تولد بانوی یگانه جهان، فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) نویدبخش آغاز رستاخیزی است که جهانیان را به عالمی دیگر رهنمون می‌سازد؛ عالمی که به شعاع یک زن روشنی می‌یابد، به محبتش گرم می‌شود و به ولایتش سامان و جریان می‌یابد و زن مسلمان در سده‌ای که دیگران به پنداری غلط، قرن زنانش نامیده‌اند، مصمم است تا آن گونه که طلوع خمینی کبیر را به آغازی بر یک تحول مبارک بدل نمود، با بازخوانی شخصیت خویش از سنت نبوی و سیره فاطمی، بابتی به جهان جدید بگشاید و به درستی محوریت زن را در قرن جدید اثبات نماید.

بازخوانی سیره نبوی به منظور بازسازی ذهنیت‌ها و بازمینی عملکردها و ایجاد نقطه آغازینی بر اتحاد امت اسلام، در موضع عینیت، بر محور آموزه‌های نبوی. تأمین این دو غرض بسته به آن است که پاسخ پرسش‌های اساسی خود را از متن سیره نبوی به دست آوریم و بتوانیم بر اساس آن به تبیینی شفاف از جایگاه و شخصیت زن، مسئولیت‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی وی و ترسیمی روشن از جایگاه و ساختار خانواده و سیاست اسلام در حمایت از تحکیم و کارآمدی خانواده دست یابیم. بدین ترتیب می‌توانیم هم به اصولی مشترک برای وفاق دست یابیم و هم به مقیاسی برای تحلیل واقعیت‌ها و نقد نظریه‌ها و عملکردها.

الف) آسیب‌شناسی دفاع از حقوق زنان

به برکت انقلاب اسلامی، حس خودباوری و استقلال فرهنگی در میان فرهیختگان شکل

گرفت اما هنوز مدت زمانی باقی است تا آثار خود را در شکل ایجاد یک جریان بالنده، با ادبیات نظام‌مند و نخبگان کارآمد که الگویی جدید برای تحلیل و سیاست‌گذاری ارائه نمایند، بر جای گذارد. جریان دفاع از حقوق زنان در کشور ما، در ضمن برخورداری از ویژگی‌های مثبت، همچون دیگر کشورهای اسلامی، به فقدان نگاه فعال نسبت به زن مبتلاست. حاکمیت نگاه انفعالی آثار خود را در محورهای زیر بر جای گذاشته است:

اول. مسئله‌شناسی‌ها: مسائل و مشکلات زن مسلمان و زن ایرانی چیست؟ در پاسخ به این پرسش غالباً نگاه مسئله‌شناسانه لیبرالیستی و فمینیستی، بر ذهن جامعه کارشناسی ما به این شکل تأثیر می‌گذارد که مسائل خود را از دریچه نگاه دیگران تحلیل کرده و اولویت‌های پژوهشی، کارشناسی و برنامه‌ای خود را نیز بر همان اساس تنظیم کنیم. در اینجا منتقدان هم غالباً بر سر همین مسائل، با وارد کردن تبصره و اشکال، به بحث و جدل می‌پردازند و استعداد خود را به طرح مسائل نو و باز تحلیل عینیت اجتماعی به کار نمی‌گیرند.

دوم. شاخص‌سازی‌ها: شاخص‌های رشد و توسعه زنان چیست؟ امروزه شاخص‌های استاندارد جهانی که توسط نهادهای بین‌المللی ترویج و توصیه می‌شود، ملاک ارزیابی وضعیت زنان است و نه تنها کمتر می‌توان نشانی از شاخص‌های بومی در تحلیل وضعیت زنان مشاهده نمود بلکه نیاز به تنظیم چنین شاخص‌هایی نیز چندان احساس نمی‌شود. بر اساس همین شاخص‌هاست که کشور ما در احراز رتبه جهانی حمایت از زنان در برخی موارد، در رتبه‌های

بالای کشورهای جهان جای ندارد و طبیعی است که با پذیرش چنین شاخص‌هایی، احساس حقارت و خودکم‌بینی و احساس دنباله‌روی کشورهای غربی که حائز بهترین رتبه‌ها هستند، بر اندیشه تحلیل‌گران و مدافعان حقوق زنان حاکم شود. این در حالی است که کشورهای دارای بهترین رتبه‌های جهانی خود با بحران‌های وحشتناکی روبه‌رو می‌باشند؛ به‌عنوان مثال، کشورهای سوئد و نروژ با دارا بودن رتبه‌های اول با فروپاشی کامل خانواده مواجه‌اند، چنانکه تعداد قابل‌توجهی از فرزندان که در سالیان اخیر در این دو کشور متولد شده‌اند، در بستر روابط خارج از چارچوب ازدواج متولد شده‌اند و پیوندهای توافقی خارج از این چارچوب به سرعت در میان اهالی استکهلم در حال پیش‌روی می‌باشد.

سوم. تعاریف و مفاهیم بنیادین و کاربردی. تحلیل وضعیت زنان بر اساس پذیرش چه مفاهیم و چه تعاریفی انجام می‌شود؟ بی‌تردید می‌توان مهم‌ترین نمود نفوذ و هجوم فرهنگ بیگانه را در حاکمیت مفاهیم و آموزه‌های بنیادینی دانست که جهت‌گیری کلی علوم انسانی، ادبیات کارشناسی و گفت‌وگوهای علمی را ایجاد کرده‌اند. پذیرش این حاکمیت به معنای پذیرش چارچوب تحلیلی است که دیگران برای ما تنظیم کرده‌اند و منازعات علمی را به امور جزئی، در ضمن پذیرش همان کلیات، تقلیل داده‌اند.

با پذیرش مفاهیمی چون آزادی، برابری، نسبیّت اخلاقی، فردگرایی و پذیرش تعاریف حاکم بر علوم اجتماعی، شاهد بروز چند طیف فکری هستیم: گروهی با پذیرش تعاریف و مفاهیم

حاکم، با تمام قیود آن، در مقام تحلیل به تعارض میان یافته‌های علمی و آموزه‌های دینی مواجه می‌شوند و راه حل تعارض را همراهی دین با علم، با محدود کردن دین به حیات فردی و حاکمیت نگاه علمی بر اداره جامعه می‌دانند. گروهی دیگر، با پذیرش اصل دخالت دین در حیات اجتماعی با طرح شعار اجتهاد در اصول، به قرائتی از دین توسل می‌جویند که هماهنگی بیشتری با یافته‌های علوم انسانی داشته باشد و گروه سوم که خود را اصول‌گرا می‌دانند، با تقلیل دین به گزاره‌های جزئی سعی بر آن دارند که با نام اقتضائات و شرایط زمانی گزاره‌های دینی را با ادبیات حاکم هماهنگ و با این روش، به گمان خویش، روزآمدی فقه را اثبات نمایند. آنچه گفته شد به وضوح نمایانگر آن است که در کشور ما حرکت دفاع از حقوق زنان، همچون بسیاری موضوعات دیگر، به گونه‌ای انفعالی پیگیری شده است؛ چنانکه گروهی دیگر نیز که به مسائل زنان از سر ناچاری و فرار از انگ اتهام پرداخته‌اند، به انفعال افتاده‌اند.

امروزه ضرورت دفاع فعال از شخصیت و حقوق زنان بیش از هر زمان دیگر احساس می‌شود؛ هم به این دلیل که مسائل اصلی و تأثیرگذار زنان در پشت‌پرده‌ای از نگرش‌های غلط جاهلانه و جامدانه پنهان مانده است و هم به دلیل آن که اصلاحاتی که با نیت دفاع از زنان انجام می‌شود بیش از آن که مفید باشد بر آسیب‌ها افزوده است. مقایسه شرایط کنونی حرکت دفاع از حقوق زنان با تحولاتی که اسلام در موضوع شخصیت و حقوق زنان ایجاد نمود، به خوبی نشان می‌دهد که حرکت پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله) حرکتی هدفمند و ابتکاری، فعال، از سر اعتقاد و

سرسختانه بوده است و در این راه هم با جاهلیت عربی که نمود آن را در زنده به گور کردن دختران، احساس سرشکستگی از داشتن فرزند دختر، عدم برخورداری زنان از مهریه و ارث و به ارث رسیدن همسر پس از وفات شوهر و نیز در اشعار تغزلی شاعران جزیره العرب می‌توان یافت، مبارزه نمود و هم با فرهنگ وارداتی رومی که در پرستش بت‌های مؤنث و اعتقاد به تأیید فرشتگان متجلی می‌شد.

در چنین شرایطی سیاست اسلام و حرکت پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در دفاع از زنان هم بر نقد صریح سنت‌های موجود استوار بود و هم بر ترسیم شخصیت و جایگاه زن. ملاحظه مقاومت‌هایی که از سوی برخی صحابه در مسیر این حرکت انجام می‌گرفت به خوبی نشان‌گر بر این واقعیت است که سیاست اسلام و حرکت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) مقتدرانه و از سراع‌تقاد شکل گرفته و در این مسیر تغییر نگرش‌ها را به‌عنوان یک اولویت مدنظر داشته و این هدف را از چند طریق دنبال نموده است:

— هم‌تا دانستن زن و مرد: برابری زن و مرد در انسانیت و در دستیابی به کمالات انسانی از اصول نگرش اسلام است که هم قرآن کریم، هم پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و هم اهل‌بیت به تبیین آن پرداخته‌اند. آیاتی از قرآن کریم به زن و مرد، بطور یکسان وعده بهشت می‌دهد و هر دو را در اقامه نماز، اعطای زکات و اصلاح جامعه اسلامی در قالب امر به معروف و نهی از منکر، مسئول می‌شمارد و بر ایمان و تسلیم، صداقت، صبر، خشوع و عفت زن و مرد ارزشی یکسان می‌گذارد. چنانکه برخی آیات الهی هم بر ایدای زنان مؤمن و افترا به آنان

برمی‌آشوبد، پیامبر را به استغفار برای زنان و مردان مؤمن فرامی‌خواند و توبه آنان را قبول می‌کند. اینها همه نشان‌گر یکسان‌نگری اسلام و بیان‌نگر تحولی است که اسلام درصدد ایجاد آن است. ترسیم چهره زنان مؤمن در قیامت که نور اعمالشان پیشاپیش آنان را روشن ساخته و معرفی همسر فرعون و مریم دختر عمران به‌عنوان ضرب‌المثلی برای مرد و زن مؤمن به این معنا است که در فرهنگ اسلامی زن نیز می‌تواند چراغی فرا راه مردان مؤمن باشد. به‌علاوه گفتار پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) که زنان را همتای مردان شمرده است، در کنار سیره کرامت‌مندانه آن بزرگوار، حاکی از برابری زن و مرد در ارزشمندی است.

- توجه به ارزش دختران و تشویق به پرورش و حمایت از آنان: شیوه پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) آن بود که هم به ارزش و جایگاه ویژه دختران در زندگی توجه دهد و به تأثیر آنان به‌عنوان مونس، اهل مدارا و نیکی، باخبر و برکت، اهل پاکیزگی و سبب طراوت زندگی اشاره کند؛ هم با بیان رزاقیت خداوند، احساس سنگینی در نگهداری آنان را برطرف نماید؛ هم علیه سنت دخترکشی به‌عنوان عملی سنگدلانه بنمونه‌وار و هم در قالب عباراتی که بهترین مردم را خیرخواه‌ترین آنان در حق زنان می‌داند، اهانت به زنان را نشانی از پستی می‌شمارد و بر حمایت از دختران و زنان بهشت را پاداش قرار می‌دهد، اکرام زنان و دختران را وجهه همت مردان قرار دهد.

- بیعت با زنان: پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در چند نوبت از زنان بیعت گرفته است. در بیعت عقبه که قبل از هجرت انجام گرفت سه زن حضور داشتند. در فتح مکه نیز قرآن کریم پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) را به گرفتن بیعت از زنان، در صورت تمایل آنان، فراخوانده است. نکته جالب آن است که با وجود آن‌که بیعت به معنای تعهد به همکاری و تبعیت از حاکم اسلامی، ماهیتی سیاسی و اجتماعی دارد، در مورد زنان بیشتر رنگ و بوی اخلاقی و

خانوادگی به خود گرفته است و زنان متعهد شده‌اند که برای خدا شریک قرار ندهند، خود را به دزدی و زنا آلوده نکنند، فرزند کشی نکنند، فرزند دیگران را به شوهران خود منسوب نمایند و در کارهای خیر با پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) مخالفت نکنند.

در اینجا دو نکته جلب توجه می‌کند: اول آن که در جامعه‌ای که گاه زن را در زمره کالا دست به دست می‌کنند، سخن از بیعت زنان انقلاب فرهنگی به حساب می‌آمد و دوم آن که گویا الگوی مشارکت زنان در اصلاح جامعه، از نگاه اسلام، الگویی جنسیتی و با محوریت عفاف و حفظ کیان خانواده است:

- توجه به شخصیت‌های ویژه: سخنان گهربار پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در توصیف شخصیت‌های تاریخی از جمله خدیجه کبری (س)، آسیه (س)، مریم کبری و به‌ویژه فاطمه (س) که رضایت و خشم خداوند را به رضایت و خشم فاطمه پیوند می‌دهد و همچنین مطابق آیات قرآنی که حضرت مریم (س) را زنی کامل، دارای عصمت و هم‌سخن با فرشتگان خداوند دانسته است، نشان از آن دارد که زن می‌تواند تمام حجاب‌ها را درنوردد و به قله کمالات رسد. انتخاب فاطمه (س) برای مباحله، با وجود حضور مدعیان و در نظر گرفتن وی به‌عنوان عنصری محوری در میان اصحاب کساء که آیه تطهیر در شأن آنان فرود آمد نیز به بهترین شکل نمایانگر جایگاه زن در اندیشه اسلامی است.

- پرورش عملی زنان: بهترین شاهی که بر کارآمدی برنامه‌های هر مکتب می‌توان ارائه داد، بررسی ابعاد شخصیتی کسانی است که بر اساس آموزه‌های آن پرورش یافته‌اند. توجه به ابعاد شخصیتی بانوانی که در مکتب تربیتی پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) به بار نشسته و مورد تأیید ایشان نیز بوده‌اند، به‌ویژه آنگاه که این شخصیت‌ها به یک تن منحصر نباشند، گویای نگاه